



ҰЛТТЫҚ БАНК ХАБАРЛАЙДЫ, ТҮСІНІКТЕМЕ БЕРЕДІ, ТҮСІНДІРЕДІ

Цифрлы қаржы: тез, арзан, тиімді

Қаржы секторы Қазақстанда цифрлы технологияларды пайдалануда көшбасшы салалардың бірі. Ұлттық Банк Төрағасының орынбасары Жанат Құрманов бас басылымға берген сұхбатында «Цифрлық Қазақстан» бағдарламасын іске асыру шеңберінде бұл реттеуші нарықтың «диджиталдану» деңгейін одан да биік көтеретін бірқатар жобаны іске асыруға ниетті екенін әңгімелейді.

– **Жанат Бостанұлы, қаржы секторы цифрлы технологияларды пайдалану саласында экономиканың барынша өрлеуші саласы деп есептеледі. Сіз осы пайымдаумен келісесіз бе?**

– Бәрі дұрыс, қаржы секторында инновациялар мен цифрлы шешімдер әр кезде белсенді қолданылды және қолданылуда. Бұл қаржы ұйымдарында ақпараттың, деректердің үлкен көлемінің пайдаланылуына байланысты және ақша мен ақпараттық ағынға тиімді қызмет көрсету қажеттілігі қаржы ұйымдарынан ақпараттандыру саласындағы жаңа жетістіктерді қолдануды әрдайым талап етеді. Бұдан басқа, банк жүйесінде қолданылатын ақшаның қолма-қол ақшасыз нысаны кез келген жоғары технологиялық, электронды және мобильді технологияларды барынша тез енгізуге мүмкіндік береді.

Заманауи жоғары технологиялық шешімдерді пайдалану банкерге және басқа қаржы ұйымдарына өз шығындарын және клиенттердің шығыстарын барынша азайтуға, банкерге бармай-ақ бірмезгілде қызметті барынша шұғыл және сапалы деңгейде, ұсынуға мүмкіндік береді. Яғни IT-сервистерді пайдалану қаржы қызметін көрсетудің негізінде тұр. Сондықтан қаржы нарығындағы бәсекелестіктің маңызды құраушы болып табылады.

– **Қазақстандықтардың интернет-банкінгі және қаржы банкінің қызмет көрсетудің басқа жүйелерін пайдалану статистикасы қандай?**

– Соңғы бірнеше жылда қашықтан қызмет көрсету сегменттері дамуы маңызды жетістіктерін көрсетуде. Интернет пен мобильді банкінгі төлем саласын цифрландырудың озық үрдістер деп сенімді атауға болады. Бүгінде Қазақстанның шамамен барлық банкітерінде қашықтан жүргізілетін банкінгі жүйесі бар. Мобильді банкінгі сервистерін банкердің 60%-і (20 ЕДБ) ұсынады, бұл банкердің барлық клиенттік базасының шамамен 90%-ін қамтиды. Мобильді және интернет-банкінгі жүйелерінде бүгін 11 млн-ға жуық пайдаланушы тіркелген, олардың үштен бір бөлігіне жуығы (26%) операцияларды үнемі жүргізеді. Күн сайын халық цифрлы банкінгі арқылы 6

млрд теңге сомада төлем карточкалары бойынша 400 мың операция жүргізеді. Заңды тұлғалардың қаржылық операцияларының 70%-і қашықтан ұсынылатын сервистер арқылы да өтеді.

Осылайша, егер 2016 жылы халықтың цифрлы арналар арқылы төлем карточкаларын пайдалану отырып жүргізілген төлемдерінің өсуі 2,6 есе (400,1 млрд теңгеге дейін) болса, ал 2017 жылы осындай төлемдердің көлемі 3 еседен астам өсті (1,2 трлн теңге болды). 2018 жылғы бірінші жартыжылдықта халықтың төлем карточкаларын пайдалану отырып қашықтан ұсынылатын арналар арқылы операцияларының көлемі 2017 жылғы осындай кезеңдегі көрсеткіштерден 2 есе асып, 1,2 трлн теңге сомада 80,3 млн операция деңгейіне жетті.

– **«Цифрлы Қазақстан» бағдарламасын іске асыру шегінде Ұлттық Банктің алдында қандай міндеттер тұр?**

– «Цифрлы Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде Ұлттық Банк нарықты одан әрі дамыту бойынша бірқатар маңызды инфрақұрылымдық жобаларды жүргізеді. Бүгін банкермен және басқа қаржы ұйымдарымен бірлесіп отырып клиенттерді қашықтан сәйкестендіру тетігін енгізу, мобильді телефонның нөмірі бойынша мезеттік төлемдер жүйесін құру, мемлекеттік органдармен электронды өзара іс-қимыл, онлайн-сақтандыру, өзара іс-қимылдың ашық бағдарламалық интерфейстерінің көмегімен инновацияларға өту бойынша жұмыс жүргізілуде.

Қазіргі кезде банкте кез келген қызметті тұтыну үшін клиент келу тәртібімен сәйкестендіруден өту қажет. Қашықтан сәйкестендіру сервисінің арқасында банктің шотты қашықтан ашу және банкке барусыз басқа қажетті қызметті алу мүмкіндігі жасалады. Бұл тетіктің биометрияны және мемлекеттік дерекқорды пайдалану негізінде іске асыру ұсынылады.

Онлайн-сақтандыруды енгізу нәтижесінде халық офиске барусыз және агенттің қатысуынсыз сақтандыру компанияларының интернет-ресурстары арқылы сақтандыру шарттарын жасау мүмкіндігін алады. Онлайн-сақтандыру географиялық қолжетімділікті қамтамасыз етеді және халық пен бизнес үшін



сақтандыру қызметінің құнын төмендетуге мүмкіндік береді. Сақтандыру мен төлемдердің рәсімдерін қысқарту көзделді. Мысалы, сақтанушылардан алынатын өтініштерді онлайн-қарау, қажетті құжаттарды электронды форматта алу және жөнелту мүмкіндігі есебінен бұл барлық бизнес-процестерді жеделдетуге бірталай мүмкіндік береді.

Қаржы ұйымдарының мемлекеттік органдармен электронды өзара іс-қимылы бойынша жобалары маңызды бағыт. Бүгінде қаржылық қызметті көрсету үшін банкер қағаз тасымалдағышта клиенттерден түрлі анықтамаларды және растауды талап етеді, ал бұл ақпарат пен мәліметтер мемлекеттік органдардың жүйелерінде бар және қаржы ұйымдары оны тікелей мемлекеттік дерекқордан ала алар еді. Клиенттерден қағаздағы анықтамаларды талап етуді жою және ақпаратпен электронды алмасу үшін Ақпарат және коммуникациялар министрлігімен бірлесіп отырып жұмыс тобы құрылды, тиісті жол картасы шегінде жұмыс жүргізілуде.

Қазақстанда мезеттік төлемдер жүйесін құру кез келген банкердің клиенттері арасында мезеттік режимде қысқартылған сәйкестендіру – мобильді телефон нөмірі бойынша төлемдерді жүргізуге және ақшаны аударуға мүмкіндік береді. Қорытындысында тұтынушы қашықтан банктік қызмет көрсетудің түрлі арналарын пайдалану отырып банкке және төлем жүйесіне қарамастан, кез келген басқа тұлғаға тәулік бойы төлем жүргізу және ақша аудару мүмкіндігін алады. Ал шағын және орта бизнес қаражаттың айналымы жеделдеуінен және төлем қызметінің шығыстары төмендеуінен ұтады. Қазіргі кезде Ұлттық Банк жекелеген екінші деңгейдегі банкермен бірлесіп отырып тиісті технологиялық платформаны тестілеуде. Ағымдағы

жылғы үшінші тоқсанда жүйені қанағаттық режимде іске қосу жоспарланып отыр.

Ашық интерфейс арқылы инновацияны әзірлеушілер түрлі банктік жүйелермен ықпалдаса және клиенттің сұратуы бойынша бір арна, мысалы, мобильді қосымша арқылы сервистердің жиынтығын (әзірлеушіден сияқты басқа банкерден де) ұсына алады. Осы жоба бойынша бағдарламалық интерфейс технологиялық талаптармен стандарттарды әзірлеу, келісу және енгізу талап етіледі.

Осылайша, Қазақстанның қаржы секторында цифрлы қызметті кеңейту үшін мүмкіндіктер мен ынталандыруды жасау Ұлттық Банктің аталған басқарушының міндеті болмақ. Нәтижесінде қаржылық қызметті қашықтан алу, банктік сияқты мемлекеттік сервистерде де «қағазсыз» қызмет көрсетуге өту, қызметтердің деңгейін және халыққа оның қолжетімділігін сапалы арттыруға үшін жағдайлар жасалады. Төлемдер мен ақша аударымдарын тез және қолайлы тәсілмен, цифрлы технологиялардың «осы жерде және қазір» деген талаптарына сай жүргізу мүмкін болады.

– **Интернет-банкінгі, банктік қызмет көрсетудің қашықтан ұсынылатын жүйелерін пайдалану қолайлы ғана емес, киберқауіппен байланысты белгілі тәуекелдер де. Қазақстанның банкітер және қаржы секторының басқа қатысушылары киберқылмыскерлердің қол сұғуына қаншалықты тап болады?**

– Жаңа талаптарға сәйкес ағымдағы жылғы сәуірден бастап банкер тоқсан сайын кибер оқиғалар туралы Ұлттық Банкке мәліметтер ұсынуға міндетті. Қазіргі кезде банкерден алғашқы тоқсандық есептерді алу және талау жүргізілуде. Келіп түсетін ақпараттан қаржы секторына үнемі шабуыл жасалатыны туралы

қорытынды жасауға болады. Жай ғана шабуылдан күрделі шабуылға дейін. Алайда, банкердегі ақпараттық қауіпсіздік қызметтері көсіптік тұрғыдан дайындалғанын, жабықталғанын атап өткен жөн. Бұл кибер шабуылдарға ойдағыдай тосқауыл қоюға және ақпараттық қауіпсіздіктің жеткілікті деңгейін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

– **Қаржы нарығының ойыншылары реттеушімен жаңа заманауи технологияларды пайдалану отырып, клиентті қашықтан сәйкестендірудің жаңа жүйелерін енгізу мәселелерін талқылай ма? Мысалы, адамның бет-әлпетін, көздің сыртқы мөлдір қабығын ажырату жүйелері және т.б.**

– Қазірдің өзінде Қазақстанның банкітер биометрияны пайдалануға негізделген технологиялық шешімдерді (саусақтың бедерін, адамның дауысы мен бет-әлпетін ажырату) клиенттерге қызмет көрсету кезінде қолданады. Алайда, бұдан бұрын айтылғандай, бүгінде банктік сервистерді бастапқы алу клиенттің жеке өзі қатысуы болуын талап етеді. Сондықтан клиенттерді қашықтан сәйкестендірудің болуы – цифрлық қаржылық экзотиканы құрудың фундаменти мен негізі. Ұлттық Банк осы бағыттағы жұмысты банкермен және мүдделі мемлекеттік органдармен бірлесіп отырып өткен жылдан бастап жүргізуде. Бастапқы бастыда жүйе адамның бет-әлпетін ажырату сияқты биометрикалық көрсеткіш арқылы клиенттерді сәйкестендіруге негізделетін болады. Клиенттің жеке-басын растау үшін мемлекеттік дерекқорлардан алынған мәліметтер пайдаланылады. Қазіргі кезде мүдделі мемлекеттік органдармен бірлесіп отырып жобаны іске асырудың техникалық мәселелері пысықталуда.

– **Бүгінгі нарықта келешекте дәстүрлі банктік құрылымдарға маңызды бәсекелес болатын көптеген қаржылық техникалық компаниялар пайда болуда. Ұлттық Банк экономиканың осы жаңа секторының өкілдерімен қалай өзара іс-қимыл жасауда, олардың қызметін реттей ме?**

– Цифрлы технологиялардың белсенді дамуы іс-жүзінде қызметті көрсетудің бизнес үлгісі өзгеруіне, нарықта жаңа қатысушылар және нарықтың тұтастай сегменттері пайда болуына әкелді. Ұлттық Банк орын алып отырған өзгерістерді аса назар қойып қадағалап отыр. Қаржылық техникалық компаниялар деп аталатындар Р2Р-кредиттеу, инвестициялау (краудфандинг), төлемдер, үлкен деректерді талдау,

блокчейн технологиясын пайдалану және басқа бағыттар саласында қолжетімді қызмет көрсете алатынына үмітті. Қазақстанның төлем нарығында қызметті ұсынатын жаңа ойыншыларға қатысты Ұлттық Банк 2016 жылы қажетті құқықтық базаны жасады. «Төлемдер және төлем жүйелері туралы» жаңа Заңға сәйкес төлем қызметін көрсететін барлық субъектілерде төлем қызметін берушілер мәртебесі болуы тиіс. Банктік емес қатысушылар төлем ұйымдарына жатқызылды және өз қызметін бастар алдында Ұлттық Банкте есептік тіркеуден өтуі тиіс. Қазақстанда бүгінде 40 төлем ұйымы тіркелген. Бұлар Ұлттық Банктің интернет-ресурсында орналастырылған тиісті тізіміне енгізілген. Оларға төлем терминалдары желісінің банктік емес операторлары, электронды ақша жүйесінің операторлары, клиенттердің мобильді/электрондық төлемдерін өңдеу жөніндегі процессингтік және басқа компаниялар жатады.

Сөзсіз, қандай да бір инновацияны енгізу іс-шараның ойдағыдай шығуында белгісіздікпен және күмәнмен байланысты. Сондықтан қаржы нарығы мен тұтынушылар үшін тәуекелдер әкелетін инновациялық жобаларды тәсілеу үшін халықаралық практикада «реттеу орталары» деп аталатын реттеуші және реттеу таралуда. Арнайы режим (эксперимент) кезінде осындай «реттеу ортасына» қатысушылар инновациялық қызметтерді, технологияларды және шешімдерді шектелген ортада тәсілеуге арналған реттеуші нормативтік талаптардан толық не шінара босатылу мүмкін. Қазақстан Ұлттық Банкі заңнамаға сәйкес, қаржы ресурстарын шоғырландыру немесе төлем қызметін көрсету бойынша қызметін жүзеге асыратын ұйымдар үшін реттеудің «арнайы» режимін белгілеу жөніндегі өкілеттікке ие. Қазіргі кезде Ұлттық Банкте реттеудің арнайы режимінің талаптарын және әлеуетін қатысушыларға талаптарды/өлшемшарттарды белгілейтін құжаттарды әзірлеу жүргізілуде. Осындай алаңның болуы жаңа ойыншыларға өз шешімдерін қауіпсіз режимде саралауға мүмкіндік береді деп ойлаймыз. Ал реттеуші жаңа қаржылық өнімдердің пайда болуын бақылай алады, оның дамуына мониторинг пен бақылауды жүргізе алады, «реттеу ортасындағы» жұмысының нәтижелерін бойынша оның одан әрі пайдалануды мақұлдай немесе тыйым сала алады.

Әңгімелескен
Думан АНАШ,
«Егемен Қазақстан»

Қолма-қол ақшасыз есеп айырысулар саны өсуде

Қазақстандықтар күнделікті өмірде қолма-қол ақшаны қолданудан бас тартып, банк картасы мен интернет-банкінгі жүйесінің қызметіне кеңінен жүгініп отыр.

Ағымдағы жылы Қазақстанда төлем карточкаларымен жүргізілетін операциялардың басым бөлігі қолма-қол ақшасыз төлемдерге келді. Яғни банкоматтан жалақысы мен зейнетақысын алу үшін төлем картасын айына бір рет қолға алатын қазақстандықтардың үлесі күннен күнге азаюда. Банк картасын төлем құралы ретінде пайдаланудың артықшылықтары банктің кері-тартпа клиенттерінің өзі «пластикті» белсенді қолданатын пайдаланушылар қатарын толытыра бастады.

«Төлем карточкалары нарығы қаржы нарығының неғұрлым серпінді дамып келе жатқан секторларының бірі. Бөлшек қызметтер секторында төлем карточкасы қазіргі уақытта банк өнімдеріне қашықтан қолжетімділік және онлайн-төлемдерін жүргізу кезінде негізгі сәйкестендіруші болып отыр», деді Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің Төлем жүйелері департаментінің төлем жүйелері басқармасының бастығы Алина Иманғазина.

Ол сондай-ақ төлем карточкаларын қолданудан басқа, бүгінгі таңда қызмет көрсету және саудасатық нүктелерінде халыққа интернет пен мобильді банкінгі арқылы тұрақты төлемдер, тауарлар мен қызметтерді төлеу, мезеттік режимде картадан картаға аударымдар бойынша

қызметтердің кең спектрі қолжетімді болып отырғанын баса айтты. Пластик карталарының кеңінен қолданылуына оларға қызмет көрсетудің күннен күнге өсіп келе жатқан инфрақұрылымдық желісінің ықпалы зор. Аталған желі бүгінде 132 818 POS-терминалды, 8 825 банкоматтарды, 684 банк дүңгіршектерін, 16536 банктік төлем терминалдарын қамтиды. Реттеушінің деректеріне сәйкес 83 221 кәсіпкер 107 мыңнан астам сауда нүктелерінде төлемді төлем карточкаларын қолданумен қабылдайды. Айналысқа 21 млн төлем карточкасы шығарылды – олардың санының өсуі өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 27,1%-ті құрады.

Банктік қызмет көрсетудің кең желісі қолма-қол ақшасыз есеп айырысуларды дамыту үшін қолайлы жағдай туғызып отыр. Қазақстан банкітерінің төлем карточкаларын қолданумен 2017 жылы 13,8 трлн теңге сомаға (2016 жылмен салыстырғанда өсу 32,3%) 467,5 млн транзакция жүргізілген (2016 жылмен салыстырғанда өсу 41,2%). 2018 жылдың I жартыжылдығында аталған көрсеткіш 8,7 трлн теңге сомаға 338,9 млн транзакция құрады (өсу өткен жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда тиісінше 65,9% және 43,7%).

Бұл ретте, қашықтан төлем

жүргізу сервисі мен төлем инфрақұрылымының белсенді дамуының арқасында қолма-қол ақшасыз операцияларды жүзеге асыру үшін төлем карточкаларын қолдану күннен күнге өсіп келеді. Қазір төлем карточкаларымен жүргізілетін барлық операциялардың жартысынан көбі қолма-қол ақшасыз төлемдерге келеді. Бұл операциялардың жалпы санының 62%-ы. Салыстыру үшін 2016 жылы бұл көрсеткіш 36%-ті құрағанын айта кеткен абзал. Сомасы бойынша төлем карточкаларын қолданумен қолма-қол ақшасыз төлемдердің көлемдері 2017 жылдың сәйкес кезеңімен салыстырғанда 2,5 трлн теңге сомаға 209,5 мың транзакция құрап, 2,2 еседен астам өсті.

Осылайша төлем карточкалары нарығының қолма-қол ақшасыз төлемдер саны мен көлемдері сияқты маңызды көрсеткіштері бойынша айтарлықтай оң серпін байқалады. Әсіресе, қашықтан қызмет көрсету арналарының сегменті белсенді дамуда.

Алина Иманғазинаның айтуынша, қолма-қол ақшасыз төлемдер жүргізу үшін төлем карточкаларын қолдану танымалдылығының артуына бірнеше фактор әсер етті.

«Ең алдымен, бұл цифрлық қаржылық сервистің дамуы.



Интернет пен мобильді технологияның жаппай енуімен қатар банкер қашықтан қызмет көрсету қызметтерін белсенді түрде дамыта бастады. Бүгінгі таңда интернет пен мобильді банкінгі арқылы тұрақты коммуникациялық төлемдерді, кредиттерді, сақтандыру ақысын төлеу, депозиттерді ашу және басқару, мобильді шоттарды толықтыру, телефония, интернет ақысын төлеу, қаржылық аударымдар, инвестициялар секілді барлық қажетті қызметтердің кең ауқымы қолжетімді болды. Бұдан басқа қашықтағы арналар арқылы төлем жасау банкердің бөлімшелеріне қарағанда арзан, ал кейде тіпті тегін жүргізіледі», деп айтып өтті сарапшы.

Бұған қоса интернет-төлемдер электронды коммерцияның үлкен саласына жол ашады. Мемлекет «Цифрлы Қазақстан» бағдарламасының аясында электронды коммерцияны дамыту бойынша, оның ішінде тауарлар мен қызметтер ақысын қолма-қол ақшасыз төлеу кезінде салықтық

ынталандыру бойынша бірқатар нысаналы шаралар қабылдады. Бұл төлем карточкасын қолма-қол ақшасыз төлем құралы ретінде пайдалану үшін ынталандырушы фактор болып отыр.

Электрондық коммерциядан басқа Қазақстан Үкіметі POS-терминалдарды орнату арқылы көптеген сауда және сервис кәсіпорындарында төлем карточкаларының міндетті түрде қолданылуына жағдай жасады. Қолма-қол ақшасыз төлемдерді дамытуда банкердің аталған құралды қолма-қол ақша алу үшін емес, тек төлем жасау үшін қолдануды ынталандыруға бағытталған маркетингтік саясатының маңызы зор. Банкер бонустар төлеп, сатып алу сомасынан процентпен «кэшбек» қайтарады. Сондай-ақ халық арасында қолма-қол ақшасыз төлемді көтермелеуге бағытталған түрлі акциялар өткізіп, лотереялар ойнатады, клиенттермен ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізеді. Сонымен қатар төлем карточкалары арқылы байланыссыз төлемдерді дамытады.

«Осындай сенімді бағдарламалар мен инновациялық сервистер клиенттің оң тәжірибесін қалыптастырып, күнделікті қолма-қол ақшасыз төлемдер үшін карточка қолдануға машықтандырады», деп есептейді Ұлттық Банктің өкілі.

Қауіпсіздік мәселесі қолма-қол ақшаның орнына пластик карточкасын қолданудың басты себебі болмақ. Егер карточканы ұстаушы банк ұсынған барлық қауіпсіздік талаптарын (мысалы, PIN-кодты картамен бірге сақтамау) орындайтын болса, карточкалық шоттағы ақшаны жоғалтумен салыстырғанда қолма-қол ақшаны жоғалту немесе ұрлату тәуекелі анағұрлым жоғары. Бұдан басқа қолма-қол ақшасыз салада ақша айналысын аудару экономиканы көбірек заңдасуға, тауарлар мен қызметтердің көлемі айналымын азайтуға, салық салынатын қорларды көбейтуге ықпал етеді. Бұл еліміздің экономикасы мен бюджетінің жай-күйіне оң әсерін тигізбек.